

Mod en langsigtet erhvervspolitik

De erhvervs- og industripolitiske spørgsmål som anvendelsen af modværdimidlerne rejste

Det væsentligste erhvervspolitiske spørgsmål, som Marshallplanen rejste for Danmark, vedrører afviklingen af de kvantitative importreguleringer op igennem 50'erne. Det var Danmarks stærkeste erhvervspolitiske instrument, der her bliver afviklet, og Marshallplanen er med sin kombination af amerikansk politisk pres og større international dollarlikviditet afgørende for at den udvikling sætter igang. Når det er sket, bliver forøgelsen af den danske industrieksport et afgørende strategisk element i dansk økonomis udvikling. Det skal fastholdes, når jeg nu vil koncentrere mig om nogle andre spørgsmål fordi jeg håber at vi kommer tilbage til det efter Otto Müllers indlæg.

Jeg vil starte med at rejse det problem vi sluttede med under Erik Ib Smidts indlæg, langtidsprogrammet og dets placering, plan eller marked, hvor jeg mener, at ved årsskiftet 1948/49 bliver det klart i OEEC at hele tanken om det koordinerede vesteuropæiske genopbygningsprogram er politisk urealistisk. Det forudsætter, at de vesteuropæiske lande indfører langt stærkere statslig styring af investeringerne, end man hidtil havde set, og der

var ikke politisk ønske i Vesteuropa om en sådan samlet plan. Derfor blev hele denne tanke afviklet efter at OEEC har afleveret sin langtidsprogramrapport, hvor problemet kommer til at stå klart. Den bliver også afviklet fordi USA ser det. Det var ikke kun i OEEC man opdagede problemet, men USA ser problemet på samme tidspunkt.

Spørgsmålet var blevet diskuteret i den amerikanske regeringsadministration allerede i sommeren 1947, hvor vi har to linier. William Clayton fremfører at det, der skal fokuseres på, er liberalisering af handelen i Europa, mens George Kennan i stedet siger: Vi må acceptere som en kortvarig foranstaltning en høj grad af statslig styring af genopbygningen i Vesteuropa. Det er forudsætningen for liberalisering på lang sigt. Det vil være en forkert politik at køre liberaliseringsmålet frem allerede nu. Det må afvente reelle fremskridt i genopbygningen.

Vi får altså en skelnen i amerikansk politik mellem en kortsigtet linie, der betyder høj grad af statslig styring af genopbygningspolitikken, og det langsigtede mål, der hedder liberalisering af den internationale handel og betaling. Problemet, som USA ser i begyndelsen af 1949, er, at den kortsigtede politik skal komme til at dominere den langsigtede, og her bliver spørgsmålet om dollarbalance helt centralt.

Det amerikanske krav om at man i 1952 skulle have dollarbalance førte uundgåeligt til statslig styring af udenrigshandelen

*Udskift af indlæg på symposiet:
Danmarks genopbygningspolitik og
Marshallplanen, afholdt
29. juni - 1. juli 1987 i København*

fordi det var urealistisk at forestille sig den dollarbalance gennemført med en liberaliseringspolitik. Så USA må i begyndelsen af 1949 vige bort fra sit definitive krav om dollarbalance og siger i stedet at i 1952 kan der godt være et dollarunderskud. Så må vi bare have fundet andre veje til at finansiere det, herunder en politik for amerikansk kapitaleksport, men målet må være at linien bliver overgang fra statslig kapitaleksport til privat kapitaleksport. Altså, man anerkender den fortsatte eksistens af dollarunderskud i 1952.

Det var et væsentligt skift i amerikansk politik, som tillod opgivelsen af tanken om det vesteuropæisk koordinerede genopbygningsprogram. Det skift sker allerede ved årsskiftet 48/49 og bliver klart i amerikansk politik i begyndelsen af 49. Så får vi liberaliseringssynspunktet stærkt ind i amerikansk politik. Nu måtte effektiviteten i genopbygningspolitikken afhænge af liberaliseringsfremskridt set fra amerikansk synspunkt. Her bliver devaluering, produktivitetsforøgelser, forøget dollareksport centrale elementer, og nu er det der hen amerikansk politik styres. Det får effekter i Danmark.

Dette er blot for at sige, at liberaliseringspolitikken som praktisk politik og ikke kun langsigtet mål sådan set starter der, og hænger sammen med opgivelsen af det koordinerede vesteuropæiske genopbygningsprogram. Devalueringen er et led i denne politik. Den opfattes som forudsætningen for den dollareksportekspansion som måtte blive den langsigtede løsning på dollarproblemet.

Spørgsmålet om de kvantitative importreguleringer, altså selve metoden for liberaliseringen, hvordan man overhovedet skal gribe en fremadskridende liberalisering an, det bliver afgjort i sommeren 1949 af Storbritannien fordi USA lægger

ud med et ønske om en højere grad af konvertibilitet mellem europæiske trækningss rettigheder og dollar. Noget sådant var Storbritannien imod, og som afværgemanøvre fremlægger Storbritannien forslaget om vidtgående afvikling af de kvantitative importreguleringer. Det var rationelt for Storbritannien fordi, på det tidspunkt havde man nu fået et stort overskud i europæisk valuta i Storbritannien, så der var ingen reelle valutamæssige problemer i at afvikle importreguleringerne i Europa for Storbritannien.

Danmark kunne på sin side have nogle problemer med den form for liberalisering, men så et interessefællesskab med Storbritannien i spørgsmålet om at sikre de britiske dollarbeholdninger. Danmarks synspunkt på sagen var, at den største mulighed for at få dækket det strukturelle dollarunderskud lå i en særordning med Storbritannien om konvertering af sterling til dollar, og et generelt pres fra amerikansk side om konvertibilitet mellem £ og \$ ville modarbejde den danske interesse. Så af den grund støtter man de kvantitative importreguleringers afvikling selv om man med det samme så problemer fra dansk side i konsekvenserne af denne liberalisering.

Tilbage til den danske erhvervspolitik på investeringerne. Langtidsprogrammets forestillinger om en ekstraordinær vækst i investeringer og eksport rejste uundgåeligt nogle store erhvervspolitiske problemer. De drøftes i administrationens langtidsudvalg i hele foråret 1949, og her var det sådan set en ramme, at man allerede i diskussionerne under udformningen af langtidsprogrammet politisk havde afvist afgørende erhvervsstrukturændringer. Det lå jo i udformningen af det danske langtidsprogram, at noget sådant ikke skulle finde sted, og det måtte den socialdemokratiske regering acceptere. Dansk

erhvervsliv var ikke interesseret i at gå ind i noget sådant. Derfor er det heller ikke det, der bliver diskuteret i langtidsudvalget i foråret 1949. Det, der bliver diskuteret, er hvordan man kan fremme de investerings- og eksportmål, der lå i langtidsprogrammet, uden at satse på afgørende strukturændringer.

Det strukturelle problem for Danmark var den stærke afhængighed af landbrugseksporten for valutaindtjeningen, og det var nemt at øge landbrugseksporten. Det var kun et spørgsmål om at forøge foderstofimporten mod betaling i dollar, og det ville så forværre dollarproblemet. En satsning på landbrugseksporten rejste også nogle mere langsigtede problemer, nemlig om der var fremtidige afsætningsmuligheder for en sådan ekspansion, og om der var mulighed for at finansiere den omfattende foderstofimport efter Marshallplanens ophør. Mørke udsigter på begge de to punkter gør, at det ikke opfattes som en farbar vej, at maksimere landbrugseksporten, som en løsning ud af problemerne. Det er ikke en langsigtet mulighed, selvom den kommer ind som en væsentlig kortsigtet politik i perioden.

Der var jo en tæt sammenhæng mellem mulighederne for at realisere industriens investeringsprogram og landbrugseksporten, som også kommer ind i det øjeblik devalueringen bliver gennemført i september 49. Den umiddelbare effekt af devalueringen er jo faktisk en bytteforholdsforringelse, som gør det endnu mere nødvendigt at satse på en ekspansion af eksporten, og dvs. landbrugseksporten, fordi industrieksporten ikke kunne ekspanderes så hurtigt, som det var nødvendigt. Dermed får vi en forøgelse af dollarproblemet. Så devalueringen giver ikke umiddelbart nogen løsning på det danske dollarproblem.

Ser vi på industriens placering var industrien modvillig overfor en forcering af industrieksporten og af investeringerne i industrien. En markant vækst i investeringerne, argumenterede man med fra industriens side, måtte nødvendigvis sigte på eksport, da det var urealistisk at forestille sig, at man kunne basere denne investeringsvækst på hjemmemarkedet. Udsigterne for den eksport blev opfattet som usikre. Ligeledes mente man fra industriens side, at man ville løbe ind i en hurtig mangel på kvalificeret arbejdskraft. I stedet mente industrien at vægten skulle lægges på den fulde udnyttelse af den eksisterende kapacitet i industrien, og Marshallmidlerne skulle anvendes til import af råvarer og maskiner til etablerede og velfungerende eksisterende virksomheder. Dertil kom, at havde man først accepteret målet om en omfattende ekstraordinær vækst i industriinvesteringerne, så kom spørgsmålet om statens rolle i fremme af disse investeringer ind, og man ville politisk bryde igennem den modstand som industrien havde over for meget omfattende statslige foranstaltninger til investeringsfremme. Så der lå også et politisk element omkring erhvervspolitikken i modstanden mod et forceret investeringsprogram.

Med hensyn til dollareksporten kommer det afgørende ind i denne periode, fordi amerikansk politik nu måtte satse på dollareksporten, og USA tager en række forskellige initiativer for at få fremmet den danske dollareksport og de danske dollareksportbestræbelser. Det fører til nedsættelse af dollarudvalget i august 1949. I dollarudvalget går man straks i gang med at diskutere hvilke foranstaltninger staten kan sætte ind for at fremme dollareksporten. Man var klar over, at en væsentlig fremme af dollareksporten krævede sådant et initiativ, og det accep-

terer man faktisk også fra erhvervenes side. Man accepterede, at noget sådant kunne blive nødvendigt. Med devalueringen i september 49 kommer der et midlertidigt stop i de overvejelser, fordi man faktisk har en tiltro til, at noget af dollarproblemet vil blive lettet med devalueringen. Men i løbet af foråret 1950 bliver man helt klar over at forventningerne til devalueringen ikke kan indfries, og man går igen ind i nogle seriøse overvejelser om statsforanstaltninger til fremme af dollareksporten. Slutpunktet er indføring af dollarpræmieringsordningen i august 1952, som er en regulær eksportstøtteforanstaltning. Jeg skal ikke gå ind i dens nærmere mekanismer. De er lidt komplicerede, men der bliver argumenteret fra dansk side i OEEC med, at det er et defensivt skridt over for lignende ordninger i Vesteuropa, især i Holland og Vesttyskland, men det der sker er, at den først ophæves i Danmark ved udgangen af 1961. Da den først var sat igang, blev det meget vanskeligt at afvikle den. Især kom kødkonservesfabrikkerne ind og argumenterede med, at den omfattende eksport af skinke til USA, som regeringen aktivt havde fremmet, den måtte man også sikre med en statslig støtteordning. Man havde tvunget konservesindustrien ind i en eksport de egentlig var imod. Så måtte man også bære ansvaret for at den kunne fortsætte. Kødkonservesfabrikkerne modsætter sig afviklingen op igennem 50'erne. Ordningen blev udsat for meget stærk kritik både i OEEC og i Den internationale Valutafond.

Investeringsprogrammet drøfter man fremme af i foråret 1949, og der klarlægges alle uenigheder med et forslag om mejerirationalisering dvs. i virkeligheden mejericentralisering, sammenlægning af de små mejerier til store mejerier. Industrien fremfører som sit synspunkt, at den

ikke kan gå ind for det. Men i virkeligheden var overvejelserne jo en konsekvens af en amerikansk støttet politik for statslig fremme af både dollareksporten og investeringerne.

Hvis vi tager et andet punkt op, hvor det også bliver klart, hvordan USA's politik kommer ind og direkte påvirker dansk erhvervspolitik, så har vi hele problemstillingen omkring modværdimidlerne.

Til de beløb som Danmark modtog i dollar som tilskud, skulle der indbetales et tilsvarende kronebeløb i Nationalbanken, og anvendelsen af de midler var bundet af en aftale mellem USA, altså samarbejdsaftalen om Marshallplanen mellem Danmark og USA fra 1948. Her siges det, at målene for anvendelsen af de midler er tredelt. Det ene er fremme af produktionen i Danmark. Det andet er fremme af eftersøgning og udvindelse af råvarer, som er knappe i USA, og det tredje er indfrielse af dansk statsgæld. USA's første tanker omkring anvendelsen af modværdimidlerne var, at den skulle være under fuld amerikansk kontrol, men det synspunkt får de vesteuropæiske lande fjernet allerede i efteråret 1947. USA accepterede at afgørelsen om anvendelsen af midlerne skulle ske i enighed mellem USA og det enkelte land.

Den danske regerings oprindelige syn i begyndelsen af 1948 var, at vægten måtte lægges på afskrivning af statsgælden. Det var både i forlængelse af pengesaneringspolitikken og samtidig undgik man så politiske forhandlinger med USA om anvendelsen af midlerne. Der sker imidlertid et skift i foråret 1949 både som følge af ændring i pengesituationen, og som et resultat af pres fra USA. USA lagde vægten på fremme af produktionen og samtidig oplevede man en stramning af pengemarkedet i efteråret 1948. Da regeringens politik var en lavrentepolitik af hensyn til

investeringsprogrammet så man så en interesse i at nogle af disse midler blev pumpet ud i stedet for afskrivning af statsgælden. Endelig var det et klart politisk ønske fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og De samvirkende Fagforbund, som blev formuleret i efteråret 1948, at disse penge skulle ud og bruges til fremme af produktion. Det betyder så, at regeringen i foråret 1949 fremlægger sit forslag om 100 mill. til lån, tilskud, garantier til dansk erhvervsliv, heraf 50 mill. til forslaget om mejericentralisering.

Forslaget møder meget stærk kritik fra Venstre og Konservative, som var imod lavtforrentede statslån, imod mejericentralisering, imod forcering af investeringerne og ønskede en fortsat pengesaning, og mente at der var et stadigt inflationært pres i økonomien, som skulle bekæmpes. Resultatet var, at lovforslaget tages af bordet i første omgang, og man opnår først aftaler om anvendelse af midlerne i marts 1950, men inden da var amerikanerne kommet ind og de presser og skærper politikken i 1949. Vægten skulle lægges på fremme af produktionen. Som led i liberaliseringspolitikken skulle modværdimidlerne bruges aktivt til at fremme produktiviteten og valutaindtjeningen i Vesteuropas erhvervsliv. USA's holdning er medvirkende til at forliget mellem regeringen og Venstre og Konservative kommer istand i marts 1950, og man beslutter at 200 mill. af modværdimidlerne skal anvendes til erhvervspolitiske støtteordninger og godt 600 mill. afskrives på statens reguleringskonto i Nationalbanken. Målet var produktivitetsudvikling og valuta-indtjening.

Der ligger en nyudvikling i dansk erhvervspolitik i den beslutning. Det ligger både i beløbsstørrelsen, som er imponerende sammenlignet med hidtidige ordninger, og det ligger i målsætningen, hvor

det hidtil havde været det styrende i erhvervsstøtteordningerne for industrien, at man ikke ved hjælp af statsmidler måtte påføre danske virksomheder konkurrence. Dvs. at hvis der på et område var to konkurrerende virksomheder så kunne man ikke gå ind med lån til den ene. Det ville skævvorvride konkurrencen ved hjælp af statsmidler. Den politik opgives nu. Tværtimod siger man, det er udmærket at komme ind med nogle lån også selv om der er en konkurrerende virksomhed. Det vil tvinge dem ud på eksportmarkedet. Man forlader politikken hvorefter renten på lånene skulle følge markedrenten. Renten sættes nu noget lavere og nu indeholder lånene en reel finansieringsstøtte og ikke kun en generel udvidelse af kreditmidlerne. Man opgiver også de stramme krav om sikkerhed for ydelse af lån som var dominerende for 20'erne og 30'ernes ordninger. Skiftet var også et mere overordnet politisk skift væk fra det man kunne kalde akut hjælp til kriseramte virksomheder. Nu var politikens mål mere langsigtede vækstpoltiske mål.

Hele denne udvikling var Industrirådet stærkt modstander af, ligesom Venstre og Konservative var det, og da VK-regeringen kommer til i oktober 1950 er der straks rygter fremme i aviserne om, at regeringen agter at stoppe anvendelsen af pengene inden for denne ordning. Det fører til at USA møder op for udenrigsminister og finansminister og påpeger, at det vil skabe meget stærk utilfredshed i USA hvis noget sådant skulle ske. Det skete heller ikke, men VK-regeringen fører faktisk en udsættelsespolitik eller en forhalingspolitik på spørgsmålet om anvendelse af modværdimidlerne, og USA udtrykker utilfredshed med træghed i udnyttelsen af dem. Regeringen trækker en ny aftale ud og i foråret 1951 afviser den amerikanske ambassade i Danmark et

forsøg på at få regeringen i Washington til at godkende yderligere afskrivelser på statens reguleringskonto. Der var sket en yderligere skærpelse i den amerikanske politik hen imod anvendelse af modværdimidler til de produktive formål, og et nyt mål var kommet ind, de militære mål. Mutual Security Act of 1951, som sammenkæder udlandshjælpen og landenes indsats i forsvarsbestræbelserne, kommer også ind i spørgsmålet om modværdimidlerne. Det var et udtryk for et generelt skift i den amerikanske politik, bort fra fokuseringen på dollarunderskuddet og det internationale handels- og betalingssystemes organisering, over på forsvars- og sikkerhedspolitiske mål. Det skift mener jeg man kan lokalisere til efteråret 1951 med udgangspunkt i Mutual Security Act of 1951.

VK-regeringen var stærk modstander af at anvende modværdimidlerne til militære formål. Spørgsmålet om forsvarsbudgettet var et meget væsentligt indenrigspolitisk spørgsmål og det ville politisk forvirre billedet, hvis man begyndte at anvende modværdimidlerne og lægge oven på et politisk vedtaget forsvarsbudget. Det var VK-regeringens argument over for amerikanerne at noget sådant var uheldigt, og man ønskede at modværdimidlerne ikke blev anvendt på denne måde. Det medfører så, at VK-regeringen må begynde at lægge vægten på anvendelse til de produktive formål. Amerikanerne havde nu sagt: ingen afskrivning på statsgælden derimod militære mål ind og fremme af produktiviteten. VK-regeringens eneste mulighed var så at begynde at satse på at anvende modværdimidlerne på en produktiv måde, men det var egentlig ikke den udvikling regeringen ønskede. Dens inderste ønske var, at bruge dem alle sammen til afskrivning af statsgælden. VK-regeringens henhol-

dende politik m.h.t. at få en ny aftale om modværdimidlerne brydes i oktober 1951. Her meddeler USA, at kommende tilde-ling af dollarhjælp til Danmark vil være afhængig af, at man får en aftale om anvendelse af modværdimidlerne med en vægt på de militære og produktive formål. Så kommer realitetsforhandlingerne i gang, og regeringens udspil er, at godt halvdelen afskrives på statsgæld og knapt halvdelen til produktive og militære formål. USA opnår, at få den del der går til de direkte militære formål øget fra 40 millioner til 65 millioner, og opnår at få nedsat afskrivningsbeløbet og få lagt flere midler ind i det produktive arbejde. I den sammenhæng kritiserer USA kraftigt de vilkår, som handelsministeriets produktivitetsudvalg, der var oprettet i 1949 på amerikansk ønske og efter britisk forbillede, har og siger at der må flere penge ind i det udvalg. Det betyder at regeringen og finansminister Thorkild Kristensen accepterer at afsætte en halv million om året til produktivitetsudvalget. Endelig får amerikanerne noget helt nyt ind, nemlig 30 millioner kr. til en Industrilånefond. VK-regeringen var stærkt imod store statslånebeløb, og Industrilånefonden på 30 millioner var et direkte resultat af amerikansk pres. Det var endda et kompromis, for USA ønskede 70 millioner på den konto.

Beslutningen om oprettelse af Industrilånefonden møder meget stærkt kritik fra Industrirådet. Resultatet af forhandlingerne og den nye anvendelse af modværdimidlerne er også, at lånepolitikken må lempes. Når man nu har fået nye midler ind, så bliver der et pres for at få anvendt de gamle, og der kommer altså en erhvervspolitisk effekt i retning af, at krav om sikkerhed og andet lempes, og man begynder at blive mere rundhåndet med at uddele midlerne.

USA tillagde Industrilånefonden meget stor betydning, og de beder om forudgående drøftelser om større lån fra fonden. En afgørelse på den anmodning trækker man i den danske regering ud så længe som man overhovedet kan, fordi man meget modstræbende vil gå med til den. Det gør man alligevel, og det betyder at USA nu direkte er inde i administrative afgørelser i dansk erhvervspolitik.

Mutual Security Act of 1952 giver nye problemer. Det er jo helt rigtigt hvad Erik Ib Smidt har beskrevet, at hver gang at kongressen får vedtaget en ny bevilling, er der ført nye politiske mål ind i politikken, og det der sker i 52 er, at nu lukkes der fuldstændig for modværdimidler til afskrivning af statsgæld, og synspunktet er at de udelukkende skal anvendes til militære formål, bortset fra en særlig bevilling på det såkaldte Benton Moody-program, hvor produktivitetsudvikling og fremme af det frie initiativ og konkurrencen og modarbejdelse af monopoler kommer ind. Det var desuden et krav her, at vi nu skulle have en revolverende fond, dvs. at de midler fonden får og bruger til udlån vender tilbage til fonden, sådan at den ikke afvikler sig selv i takt med at den bruger sine midler, men bliver en fortsat løbende fond. Det sker med oprettelsen af Produktivitetsfonden.

Regeringen var klart imod dannelse af den revolverende Produktivitetsfond. De ønskede ikke, at staten skulle så stærkt ind i produktivtetsarbejde, som der her blev lagt op til, og ønsker om lån til landbruget afvises faktisk af regeringen. Amerikanske ønsker om et sådant lån afvises. Til gengæld opnår Socialdemokratiet og Det radikale Venstre at få en lånefond for detailhandelen ind i programmet støttet af USA. Vi får så 4 millioner afsat til oprettelse af selvbetjeningsbutikker, og det var heller ikke noget regeringen var

tilhænger af. Det indeholder også et nyt mål i dansk politik: den direkte bekæmpelse af monopoler og fremme af fri konkurrence havde ikke været centralt inde i dansk erhvervspolitik hidtil, altså i de erhvervsøkonomiske støtteordninger. Man havde fået nedsat trustkommissionen og hele arbejdet omkring den var naturligvis et politisk signal. Tanken støttes da også af Socialdemokratiet og Det radikale Venstre, men det markerer alligevel en nyudvikling i erhvervsstøtteordningerne.

Det som VK-regeringen frygter mest, det er faktisk, at nogen af de ordninger skal gå hen og blive succes'er for så kommer problemet med at få dem afviklet igen. Samtidig ønskede VK-regeringen mindst mulig amerikansk indblanding i erhvervspolitikken. I den sammenhæng kunne jeg også kort nævne betydningen af Technical Assistance Program. USA's støtte under det program bidrog til at fremme bestræbelserne på rationalisering og produktivtetsforbedringer i erhvervslivet og styrkede også fagbevægelsens integration i de bestræbelser. Det var et direkte mål for USA at styrke fagbevægelsens deltagelse i genopbygningsprocessen. Der foregår en organiseret overførsel af teknisk viden og know-how fra USA til Vesteuropa under programmet, og der bliver taget vigtige skridt også i Danmark i retning af samarbejdet mellem stat og fagbevægelse og industri om et organiseret informationsarbejde om rationalisering, modernisering og teknisk udvikling af produktionen både inden for industrien men også inden for landbruget. Produktivtetsarbejdet og informationsarbejdet bliver styrket inden for landbruget. Fra amerikansk side var målet at styrke Vesteuropas internationale konkurrenceevne som den langsigtede løsning på dollarproblemet.

I marts 1954 lovgives der om de sidste

midler, og her bliver hovedparten, nemlig 70,5 millioner, anvendt til militære formål. Resten, ca. 40 millioner, går til generelle produktivitetsfremmende formål. Man undgik helt en lånepulje, og der er ingen afskrivninger på reguleringskontoen. Washington havde ønsket at hovedparten af midlerne, praktisk taget alt, skulle gå til militære formål. Det samme havde den amerikanske militære rådgivningsgruppe under det amerikanske Mutual Defense Assistances Program ønsket, men den amerikanske administration af udlandshjælp-politikken i Danmark støtter de danske bestræbelser om at undgå et fuldstændig militært program og formår faktisk at få et program igennem, som ligger meget tæt op ad regeringens udspil. Her har vi nok eksemplet på samarbejde mellem den danske administration og den lokale amerikanske administration, hvor man kan blive enige om at fremme mål som egentlig ligger lidt ved siden af, hvad Washington ønsker.

Jeg håber, at jeg har fået tegnet et billede, som viser, at det økonomisk-politiske samarbejde i OEEC og USA's politik bliver en faktor som påvirker dansk erhvervspolitik, både fordi Marshalldollars og modværdifonden kommer ind, men også fordi hele målsætningen, som formuleres efter amerikansk ønske og i OEEC om fremme af produktivitet og dollareksport kommer ind. Modværdimidlernes eksistens, alene deres eksistens, fremmer denne udvikling. Man går faktisk ind i diskussionen om, hvordan vi skal få anvendt disse penge. Altså problemet er ikke at finde midler til ordninger man finder anvendelige. Problemet er at finde rimelige løsninger på penge, som skal anvendes. Det har jo en effekt på den erhvervspolitiske udvikling, at synsvinklen forskydes på den måde.

Hele udviklingen fremmer en mere of-

fensiv erhvervspolitik i Danmark og en række af de erhvervsøkonomiske støtteordninger, som har virket frem til i dag, har deres rod i Marshallmidlerne. Der bliver lagt en linie som lægger vægten på teknologiudvikling, eksportfremme, finansieringsstøtte til at overvinde særlige hindringer og tilskynde en ønskelig nyudvikling. Det er fortsat linierne i regeringens industripolitiske redegørelse fra 1986. Modværdimidlerne, og i det hele taget deltagelsen i Marshallplanen, bidrager til det skift i den erhvervspolitiske målsætning, bort fra mere kortsigtede kriseforanstaltninger, og over på mere langsigtede vækstpolitiske mål. Jeg mener ikke, at Marshallplanen skabte det skift, for det var et skift der var undervejs, men Marshallplanen fremmer skiftet. Det skal ses i sammenhæng med at Marshallplanen også fremmer afviklingen af importreguleringen, den kvantitative importregulering, som må opfattes som et klart defensivt erhvervspolitisk instrument. Det nødvendiggjorde at mere langsigtede mål for udvikling af den internationale konkurrence kom ind i erhvervspolitikken.

Debat

Jørgen Paldam: Jeg er enig med *Leon Jensen* i, at Marshallplanen virkelig bidrog til at sætte skub i produktivitets- og rationaliseringsarbejdet. Den negative holdning til modværdimidlerne, som fandtes inden for dele af industrien, var efter min erfaring ikke generel. På flere områder lykkedes det at få et udbredt samarbejde i gang med branchemøder, virksomhedskonferencer osv. og en af de få ting fra Marshallplanens tid, som fortsat eksisterer, er handelsministeriets produktivitetsudvalg, nu industriministeriets produktivitets- og konsulentudvalg. Det er blevet lidt dødt i sværen i de senere år, men den nuværende regering har, med strukturplanen i industriministeriet, sat skub i det igen. Med hensyn til studierejserne til USA var den amerikanske Marshalladministration i Danmark meget åben over for forslag fra dansk side. Der kom meget ud af disse rejser, og de amerikanske repræsentanter lagde, som du sagde, meget vægt på samarbejde mellem erhvervsliv og fagbevægelse om produktivitetsfremmende foranstaltninger. Her optrådte amerikanerne på en liberal progressiv linie.

Ole Karup Pedersen bemærkede, at *Leon Jensen* i sit indlæg berørte spørgsmålet om USA's indblanding i dansk politik. Indblanding er vel uundgåeligt da ethvert forsøg på at fremme en udvikling vil indeholde et element af indblanding, som nogle grupper i samfundet måske vil hilse velkommen, men som andre er imod, udtalte *Ole Karup Pedersen* og fortsatte:

» Forholdet ses ofte beskrevet som urimelig indblanding, men der lå jo også et dansk ønske om andel af midlerne, og så må man acceptere nogle vilkår. Spørgsmålet, der kan stilles, er om der findes eksempler på, at USA ved politisk påvirkning ændrer prioriteringer i den danske regerings politik.«

Viggo Andersen anførte, at programmerne i forbindelse med modværdimidlerne under Marshallplanen væsentligt påvirkede hele rationaliseringsarbejdet inden for landbruget. Især var studierejserne til USA betydningsfulde. Selvom man ikke direkte kunne overføre de resultater, der var målt i USA, fik man åbnet øjnene for mulighederne i en udvikling man hidtil havde været skeptisk overfor. Landbrugets Informationskontor, som er meget levedygtigt, blev oprettet med modværdimidler.

På et spørgsmål fra *Niels Thomsen* anfører *Jørgen Paldam*, at der skete et skift omkring 1947, hvor den mere militante kampholdning i arbejderbevægelsen dør bort og, hvor bestræbelserne på at effektivisere produktionen og fremme produktivitet og konkurrenceevnen træder i forgrunden.

Leon Jensen: Til *Ole Karup Pedersen* mener jeg at kunne sige, at der faktisk sker ændringer i de danske prioriteringer som følge af den amerikanske politik. Jeg vil begrænse mig til situationen i forbindelse med anvendelse af modværdimidlerne, og her skal man skelne mellem den socialdemokratiske regering (1947-1950) og

samarbejdsregeringen mellem Venstre og Konservative (1950-53). USA og den socialdemokratiske regering er enige om, hvordan modværdimidlerne skal anvendes. Problemet opstår da VK-regeringen kommer til og er imod anvendelse af midlerne til de omfattende erhvervsøkonomiske støtteordninger, som USA går ind for. Derimod møder de militære mål, som USA ønsker inddraget, modstand fra alle sider i dansk politik. Forsvarsbudgettets indenrigspolitiske betydning gjorde det meget uheldigt, uden for forsvarsforligets rammer, at anvende modværdimidlerne til forsvarvsformål. Samtidig var man imod at give USA endnu et instrument til indblanding i dansk forsvarspolitik.

Det var et klart amerikansk mål at anvende modværdimidlerne så potent som muligt i bestræbelserne på at påvirke prioriteringer i deltagerlandenes politik. Samtidig erkendte USA, at det altid var muligt at flytte rundt på statsbudgettets poster, så det ender med at lande fører deres egen politik trods modværdimidlerne. USA mente, at det i det store og hele var det, der foregik. Alligevel mener jeg, at VK-regeringen blev ført ud i erhvervspolitiske tiltag, den faktisk var imod. Også på forsvarsområdet skete det. De militære programmer, der blev opstillet for modværdimidlerne, blev nøje gransket i USA og sat i forhold til de planer Danmark havde fremlagt tidligere på forsvarsområdet. Man ønskede at sikre sig, at forsvarsbestræbelserne reelt forøges og at det er nye projekter, der nu kommer ind i billedet, og ikke blot foranstaltninger man i forvejen havde besluttet at iværksætte. Danmark accepterer den amerikanske politik, og lægger nye projekter ind for at bevise, at der er alvor bag brugen af modværdimidlerne til militære formål.

Jeg mener klart man kan sige, at USA ændrer prioriteringer i dansk politik ved

hjælp af modværdimidlerne, men det er straks langt sværere at afgøre om der er tale om egentlig dominans eller om, at den danske regering accepterer den amerikanske politik som et udtryk for realisering af fællesinteresser. Det kan siges her til, at den danske regering faktisk i efteråret 1951 er inde i overvejelser om at frigøre sig fra den ekstraordinære amerikanske hjælp for at undgå de politiske betingelser, der i stigende grad bliver lagt på. Man er utryg overfor, hvad den næste finanslov ville lægge på af betingelser. Det var jo med tilbagevirkende kraft, at de amerikanske mål kommer ind. Det var modvirkemidler, der var indbetalt under 1948-aftalen, der pludselig bliver underlagt nye amerikanske mål. Så kommer det som et tilbageslag på den politik, hvorefter man havde været henholdende med at bruge modværdimidlerne. Det skriver Jens Otto Krag også ovre fra ambassaden i Washington. Han skriver hjem, at nu må man se at få brugt de penge hurtigst muligt, så længe man selv kan bestemme, hvad man skal bruge dem til.

Svend Andersen udtalte, at VK-regeringens modstand mod at bruge modværdimidlerne snarere var pengepolitisk begrundet. Man var imod den pengeudpumpning det indebar. Hertil anførte *Leon Jensen*, at det klart var VK-regeringens politik, at udpumpningen af penge ved anvendelsen af modværdimidler skulle modvirkes af pengeopsugende tiltag på andre områder. Problemet var blot ikke løst ved, at politikken var pengepolitisk neutral. Effekten var, at kreditsituationen blev lempet på de områder lovgivningen gav lånemidler til, mens den strammedes på alle andre områder som følge af de pengeopsugende tiltag. Lovgivningen havde en erhvervspolitisk effekt selvom den pengepolitisk var neutral.

På spørgsmål fra *Niels Thomsen* om,

hvorvidt der i amerikansk politik var en betænkelighed ved Danmarks eksportbe-
stræbelser til USA, svarede *Leon Jensen*,
at protektionistiske interesser helt fra
Marshallplanens start havde været et ele-
ment i den amerikanske politik. Tydeligst
i forbindelse med reglen om, at 50% af
fragten skulle foregå på amerikansk køl.
Den danske smørekseport blev også ramt
af amerikansk protektionisme. Smør-
eksporten var flagskibet i det danske lang-
tidsprogramms plan for dollareksporten,
men den amerikanske regering tillader ik-
ke import af dansk smør til USA i hele
Marshallplanperioden. Protektionismen
kommer også ind i billedet i forbindelse
med anvendelsen af modværdimidlerne,
hvor et stort lån til en stor dansk indu-
strivirksomhed standses af hensyn til
skibsfartlobbyen og dens indflydelse i den
amerikanske kongres.

Dette er realiteter samtidig med, at
USA's politik for nyorganisering og eks-
pansion af den internationale handel og
betaling er det langsigtede hovedmål for
USA. Man kan ikke sætte sig ud over en
række væsentlige økonomiske særinteres-
ser, og man får derfor en dobbelthed i
amerikansk politik, udtalte *Leon Jensen*.